

Egy pár kapcsolat...
(Idő és társadalmi ritmus)

„Szétmentünk, vagy legalábbis úgy néz ki, mert mindig dolgoznia kell... Ráadásul nekem is azt kéne – ezt aláírom –, de nem teszem ‘minden áron’... Most gondold el, órákig együtt voltunk, frankó volt, lazán, zenével, finom borral, kávékkal, csemegéket eszegetve, apró ajándékokkal és gesztusokkal, ... igazán minden ‘olyan’ volt, hogy utána lett volna a legjobb... Akarta volna is... – úgy éreztem... És akkor egyszer csak elkezd, hogy neki mennie kell, mert még reggelre két cikket kell megírnia... Hát nem ér rá? Nem! Nem halasztható? Nem! Nem tudok segíteni? Nem lehetne éjjel megírni...? Nem, ő már különben is fáradt ilyenkor ... Este fél nyolc volt, érted, kora nyáron... Mitől fáradt...?”

Koranyár, vagy a szerelem ideje, szentivánéji ábrándozás és kobold-varázslat időszaka, ideje a kapcsolatnak, a kikapcsolódásnak, avagy a valamibe bekapcsolódásnak... Társadalmi idő, amelyet másként és másként élnek meg korosztályok, más és más szerepeket vagy cselekvésmódokat építenek bele nemek és korcsoportok, más és más jelentést hordoz kinek-kinek... Munkaidő, szabad idő, pihenőidő, élményidő... – döntési szabadság arról, hogy mi kényszerű és mi függ tőlünk... Nyárközépi merengésben erről próbálnék most szólni, ha nem is többet, néhány apró töredéket legalább. Drámainak látom, sürgetőnek érzem az arról szóló elgondolkodást, hogy miként is élük át, vagy élük meg az idő szerepét és kezelésének élményét azok, akiknek koruk, nemi identitásuk, élethelyzetük vagy törekvéseik alapján a leginkább módjuk volna eldönteni, mi fontos az időből, mi tartalma és értéke lehet az időnek, milyen időgazdálkodás jellemezze az egyéni életvezetést, s milyen idői találkozások múlnak-múlhatnak személy szerint rajtuk is...

Merthogy úgy tűnik, a társadalmi időképzetek sosem voltak egységesek, sosem lehettek egyenlően elosztottak, sokaknak nyílt módja kiváltságos időgazdaságot működtetni, és megint más tömegeknek csupán az idő múlásának kényszerű elszenvédeése jutott. Mi változott ebben mostanság, s miképp, miért, mi módon van másként, mint korábban volt...?

Magas, nyitott-értelmes arcú, kimérten mozgékony húszéves srác. Színésznek készül. Heti három-négy színház, mozi is belefér főiskolás létébe. Ha leszáll a sötét, mintha automatikusan kikapcsolna, fél tízkor már önmaga árnyéka, negyed tizenkettőkor kimúlik... Párja, még olvasna, programja lenne, fél négyig dumálna akár, de sötét kell legyen, aludni térni evidencia, még ha keskenyebb is így az ágy, hát az „együtt” kényszeres élményével küzdve nyeli, ami jutott... Fogynak az energiák, húszévesen az ember nem cikázhat már...

„Bőven elég, ha egy héten kétszer itt van, úgymint csak fáradt, meg nekem is kellene néha egy kis szabadság, rendbe rakni magam, egyedül lenni kicsit, tévét nézni, vagy aludni egyszerűen... Mindenesetre semmi jó nincs abban, hogy már majdnem minden nap itt alszik, két éve tart a kapcsolatunk, és már szinte itt lakik... Akkor mégis mikor éljek...? Vagy rajta kívül nincs más élet? Jó, nem mondom, szeretem, de ennyi azért mégis sok, jobb lenne, ha kevesebbet kellene egymáshoz alkalmazkodni, és mellesleg úgymint sokszor van, hogy neki reggel korábban kell fölkelni, akkor most én is keljek föl, csináljak teát, aztán már nincs értelme visszaaludni, akkor már el van szúrva a nap... Akkor inkább legyünk ilyenkor külön, úgy nem is zavarjuk egymást annyira...”

„Bőven elég”, ha ritkábban van, vagy ha egyáltalán nincs is... – mondja a húszéves lány. Nem a szexusról beszél, nem egy kellemetlen viszonyról, nem egy elpancsolt és kényszerű házasságról, amiről a szülők döntöttek anyagi megfontolásból, s mégcsak nem is a konvencionális női-férfi szerepnormák határozták meg, hogy mit tehet, kivel és mikor. Ráéró ideje sok lenne (-lehetne), de másként szabná ezt is. Érzékeli, hogy nem illik mondania, mikor

elég már, de magában zsörtölődik, máskor morog félhangosan, esetleg hisztizik vagy csapkod is, mert „nem úgy” élvezheti szabadságát, ahogy képzelte...

Dehát hogyan is képzelte? A francia házasságok között – főként a középosztályi-értelmiségi, s még inkább az elit-szférában feltárt tapasztalati arányszámok alapján – minden harmadik-negyedik válással, azt megelőzően megcsalással, a szexuális-lelki-intimitási kapcsolatok sokszorozásával terhes. A családválság egyúttal morális válság is: a megcsalások hazugságokkal, bujdoklással, tudatos félrevezetésekkel, mentális cselekkkel, önmegtévesztéssel, környezetmanipulációval és barátok-rokonok-hívek megosztásával, cinkos vagy ellenséges szerepre késztetésével járnak. Ez se jobb megoldás. És a magyar statisztika a különösen intenzív párkapcsolati kultúrával vádolt-jellemzett olaszokat, spanyolokat, franciákat kezdi immár durván meghaladni...!

Szerkesztő egy kiadónál. Nyolc-félkilenckor kezd, félötig-hétig ül a monitor mögött, aztán „hazaviszi még a melót”, azért jöhetett el előbb, hogy otthon még megcsinálja, holnapra kész kell legyen... Másnap ugyanígy, ötödnap ugyanígy, hat hónapja egy könyv nem került a kezébe, egy kiállítást nem nézett, egy mozit nem látott. Barátai elfolynak, „mindenkinek megvan a maga munkája, nincs idejük találkozni”. A hazaút még háromnegyed óra, vásárlás csak kapkodva, vagy autóval a hét végén, otthon félkésőn vacsora, rossz lelkiismerettel lefekvés, „nem mozgok egész héten semmit, megint csak egyre hízik a fenekem...” Reggel félhatos ébresztő, zuhany alatt ébredés, készülődés közben egy háttér-zenehallgatás, „nem tudom otthagyni, mindig azért kell rohannom, reggelizés helyett is inkább hallgatom, amíg készülődök...” Szombat-vasárnap vidéki szülőkhöz, olykor személyeskedésen, életvitelen, apró-cseprőségeken civakodva, vasárnap este már megint holtfáradtan haza, „hétfőn már megint jön a hétfő...!”

És telik-múlik a személyes idő. Nem az episztemológiai értelemben definiált, nem a hegeli vagy kantianus időfogalom szerinti, de nem is a művészeteké vagy az irodalomé. Az *az idő pusztul*, amely a perszonális létnek lenne-lehetne terepe, amelyet ki-ki úgy él át, ahogy teheti, s ki-ki úgy értékkel, ahogy normái, családi konvenciói, életvezetési gyakorlat-felfogása engedi. Azaz hogy nem is pusztul az idő, csak megroggyannak határai, lefolyik az asztalról, mint Dalí zsebórái... Határtalanná válik annyiban, hogy nem tartható kézben, nem is befolyásolható, személyiségen kívülivé válik, s a haszonvétel, a megtérülés és újrabefektetés reménye, amely a létezésben a jövő garanciáit adja, teljességgel lehetetlenné válik. Elfoszlik az emlékezés ideje is, hiszen nincs mire emlékezni, nincsenek élmények, nem történnek események, időlegesen a kapcsolatok és hatások is. Emlék és lét-tudat nélkül csakis a kívülről meghatározottság marad.. – ez lesz azután sajátta, tudottá és vállaltta, kényszerűen elfogadottá és utálatossá is. A saját idő javát elorozza a társadalmi időgépezet, az időkerék forgatására áldozott energiák viszont nem az idői létet, hanem az időkívüliséget, időfosztottságot eredményezik...

„...Barátnőmet várom, most dél van, megpróbáltam rácsörögni, de nem veszi fel, valószínűleg alszik..., nem baj, csak biztos szidja az anyámat, ki ébresztette föl. Pedig se munkája, se nem tanul, néha fél éjszaka olvas... Nincs egy krapekja négy éve, pedig már ideje lenne, csak hízik iszonyatosan, meg olvas ugyan rengeteget, de ha elhívom egy buliba, három órát késik, mert nem bír összeszedelőzködni... Egyszerűen nem érzékeli az órát...! A sajátja még hagyján volna, de azt sem érzékeli, hogy az én időmet is hazavágja, mert nekem kell rá várni...”

Érték-e az idő? S ha az, kinek mit ér? Mire jó? Mi határozhatja meg, s ki bátorkodhat érvényeset mondani arról, mi a fontos az időélményben, mi lehet átélhető az idő múlásában, mennyi az egészséges arány a személyes idő, a közös idő, a társadalmilag „kalibrált”, hasznosítható és hasznosuló idő, vagy az értékét veszítő, „eldobott”, eltékozolt idő között. „Az

eltűnt idő nyomában...” már nem egy korszakos irodalmi mű született, időiség nélkül az emberi történelem, művészet, tudomány, hit, életvezetés mind-mind reménytelenül nem létezhet. A tékozlás *mértékét* látom azonban változni, s az indokait keresem, meg azt az értékrendet, amelyben mindez már „pásszé”, amolyan nemkérdés-kérdés, melyre valódi választ soha senki sem vár...

„Minden nap negyed hatkor..., na maximum fél hatkor kelek. Ha sietek is, másfél óra, mire összeállítom a toalettemet, több mint egy órát utazom Pest másik felébe, a fodrászat nyolckor nyit, úgyhogy tuti elkésem... Este hatig ott, másfél óra vissza, mire elkezdenék élni, este kilenc van. Anyám már akkor mindig sípol: ...ne menj el már ilyenkor kislányom, nem való az! Úgyhogy jó, ha hét végén kialszom magam, de egy krapek már nem fér bele az életembe... Különösen ha agilisabb...”

Áldozható-e a megélhetés, a létfenntartás ideje épp annak, amiért mindez zajlik? Fenntartott létezőmód-e, hogy energiákkal és időráfordítással áldozunk annak, amelynek a legkevésbé az örökkévalóság az ára, de a percnyi lét, az „egynapéló” emberi sors inkább...? Vesztes-e, aki időt nyer önmagától, hogy áldozhasson valamennyi időt önmagára? Nem az idő berrabszolgálója-e – sztrájkjog és szakszervezeti érdekképviselő nélkül! –, aki csupán naponta újratermeli a létezéshez szükséges-elégséges energiáit, hogy szétfolyassa másnap, s a történelem idejét vagy sodrát immár csak akkor érzékeli, ha szemráncai, barázdái, elpuhulófélben lévő bőrredői jelzik immár a visszafordíthatatlant? S nem szerencsés-e mégis, ha nem terheli mindezt kórság, baleset, családi dráma, életviteli nehézség, munkátlanság, megélhetési frász...?

Az időben elsimuló vagy bonyolódó események sűrűje, amely (Dilthey felfogásában az élet, mint modális fogalom, mint az „én” személyes tapasztalataihoz tapadó individuális szempontok folyama az élettapasztalat egész folyamatában) az interszubjektív eseménysorok (ha nem is csupán külső függési, de okvetlenül) interszubjektív átélését tartalmazza. A másik másságának, az ő élete folyamának élménye, akár megosztja valakivel, akár nem, a múlt-émlékek és a jövőre vonatkozó pillantás harmóniájában teljesebben csak ki. Az időhorizont azonban, mely a közösségek összetartozását is visszaigazolja, szétesett mostanság. Az „én”, amint magát a jelenben jelenlétként tételezi, fizikai érintkezések-események közvetítettségére épül. Ezek hiányában, vagy csekély voltuk, esetleg kívülről vezéreltségük miatt, pontosan a jelenlét tartalmára, a partikularistárban rejlő összhangzásra vetít árnyékot. Lehetséges ezt a partikularitást megtagadni, de a személyiség akkor is csupán a történelemben, vagy a mikrotörténetben nyerheti el a legszimplább visszaigazolását is annak, hogy be nem teljesített összhangja a többiekkel mennyiben segítette vagy akadályozta „én”-ként létezését.

A „másik”-ra mint „idegen”-re vonatkozás, a más(ok)ért vagy egymásért élés, a „közös”-ért való idő tehát nagymértékben individuális ugyan a döntések, az élmények vagy az intenciók-akaratok felől nézve, de óhatatlanul hatással bír a mások időátélési élményére. Ha úgy tetszik, az „individuális idő” a „közös idő” ellentéte, annyiban, amennyiben és ahogyan az „én-idő” aránylik a korhoz-korszakhoz. Az átélés érzékletes finomsága, vagy éppen az ettől való megfosztottság élménye azonban egyre durvább alakzatokat ölt:

Autóbuszon zsörtölődő, még jobb éveit őrző intelligens arcú, de szigorú tekintetű hölgy, vele szemben lazán elterülő férjének-pasijának...: *„Most mondd, mit lehet erre válaszolni? Mégis a főnököm..., hát tudja jól, hogy nem lehet folyamatosan huszonnégy-órázni..., de mégis, beoszt, és nem érdekli semmi...! Hogy az ember mikor aludjon, vagy mikor mosson, vásároljon, vagy hol van a családja, ez érted egyáltalán nem érdekli...! És nemcsak velem, mindenkivel ilyen... Hát, mondom, most már tényleg megmondom neki, hogy ebből elegendem van. Hát mit képzelsz? De hiába remélném, nem veszi észre magát. Nem mondaná, hogy kirúg, de szerintem nem venné jónéven... Most akkor mit csinálsz vele...? Elképesztő, mit*

gondolhatnak ezek, hogy ennyire nem érdekli őket semmi..., az ember az nem számít..., érted...?!”

A sértett, de a nélkülözhetetlenség fontosságát is magukban rejtő mondatok mögött a személyes lét, a személyiség regenerálódásának jogosultsága rejlik evidensen kimondva. A személyes a „boldog békeidős szocializmusban” a tiltott létszféra volt, s a rendszerváltó mentalitások immár toronymagasan fölértékelik a személyiség létfeltételeit. A munkakényszer és a munkaláz ilyen egyidejű találkozása lehetővé teszi egyrészt a munkavégzés kivételességének, fontosságának felmutatását, meg az ebben való nélkülözhetetlenség többletét is, ugyanakkor ennek hátrányait nem vállalva deklarálja a megsértettség méltatlanságát...: kikapcsolódnival a belsőből, ez kényelmes, de veszélyes is, hisz a teherbíróbb, az aktívabban adaptálódó kerülhet nyervebb (munka)piaci helyzetbe. „Munkával dícsérd a nappalt!” – kikapcsolni tilos. Szolgálj, állj rendelkezésre, hisz ezt várják tőled, s ebben nincs helye családnak, rokon temetésének, számarköhögéses gyermekednek, szívinfarktusos férjednek, vagy az „Adriára leruccanni” hívó barátodnak. A függetlenség és önállóság szabadságát pedig vedd ajándékként, még ha nem is az, de éld át akként...! Ha nincs időd a szerelmedre, majd legalább nem fogod megenni... Ha minden este hideg lábbal fekszel le, de közben háromszor sms-ezel, kétszer telefonálsz és öt emilt írsz neki, az most a lét normál rendje. Legalább hozzá nem kell már alkalmazkodnod, úgymint annyi mindenkire meg igen...! S ha hideg lábbal kelsz majd föl, az is része a rossz közérzetnek... – de hát a Te hibád, miért nem vagy „heppy”?!

Sőt: bekapcsolódnival a kikapcsolásba, átadni magad a pillanat élvezetének, ez a korszak jövőképtelennek tetsző generációs világképe. Feledd a márt, de a holnap sem lesz különbség, így az, ami köztük van, lehet csak Tiéd...! A közteség a temporalitás egyik állapota – már leginkább csak akkor, ha van időtáv valami és valami között, ha van cél, amely felé ez a létállapot mozoghat. De amikor a köztes időiség, a köztes lét alapformává válik, anélkül, hogy a mozgás iránya, tempója, ritmikája átélhető lenne, akkor az individuális idő is elveszíti tartalmait. A társas tempó, ha munkaláz, akkor társakra találhat, ha építő, akkor eredményes lehet, ha illeszkedésre kész, akkor az „együttes élményt” kínálja. A társtalan tempó azonban céltalan, érdektelen, fárasztó és lehangoló. Nincs miértje („kiért”-je), nincs érdemi visszaigazolása annak sem, hogy mire jó ez a másikkal. Ettől azután még fárasztóbb... A tartós partnerkapcsolati létformák átalakulóban vannak, miközben az életszakasz vagy életút során elért kapcsolati eredmények nemcsak „tesztjei” a kapcsolatok milyenségének, s nemcsak „a szétfoszló közösségi térben” megfigyelhető életjelenségek vagy életvezető értékek mérhető komponensei (v.ö. Pongrácz–Spéder 2003), hanem válságkövetői is a „kiüresedő tekintetnek”. Illetve, ha a tekintet korábban sem volt elbűvölt, esetleg már nem is érzékelhető a kiüresedés, csak a megfáradtság, egykedvűség, érdektelenség... Ez az az utcai pillanatfelvétel, amelyen rokonszenves ifjú pár andalog, egymástól szinte karnyújtásnyi távolságra, s egyik jobbra, másik balra beszélget mobiltelefonján..., korántsem bizonyos, hogy egymással.

„Most én nem tudom már, mi a rend. Vagy mi a ‘norma’. Amikor én ennyi idős voltam, akkor meló is volt, suliba is jártunk, minden lehetséges programon ott voltunk, sétálni is ráértünk a Szigeten, hajnalig szeretkeztünk, aludtunk másfél órát..., vagy éppen táncolni voltunk, és akkor még annyit sem, de másnap fényesen, sőt annál úgyabban ment minden tovább. És mindenki így volt vele, egyszerűen nem ismertük azt a fogalmat, hogy fáradtság. Hét végén meg ‘szocialista szombat’ volt, vagy a haverékhoz mentünk házat alapozni a Velencei-tóra..., szóval nem létezett a fáradtság fogalma, és akkor még hihetetlenül tiszteltük a nagyszüleink generációját, akik ugye megjártak két háborút, kitelepítést, szocialista iparosítást, államosítást, mindent, s kezdhették előlről a negyvenes vagy ötvenes években fölépíteni a személyes életüket, de még nyolcvanhat éves korukban is annyi energiájuk volt, mint ma két negyvenesnek sincs...”

A társ(as)kapcsolat, generációs metszetben szinte sosem úgy tárgya a társadalomkutatásoknak, hogy az érintések, pillantások értelmét, célját, üzenettartalmát, folytonosságát és jelentőségét is ábrázolni tudnák. A szociometria társasság-képletei ugyan sok mindent elárulnak, de például a tekintet ívét, a kifejezés mélységét, a visszaigazolás interszubjektív élményét is meg tudnák mutatni. Holott olykor a pusztán számszerűség is vallomásos értékkel bír, a szereplők háttérismerete pedig még súlyosabb következtetésre sarkall: az együttlét kváziközössége, a „találkozunk ritkán és akkor is csak felszínesen!” viselkedési parancsa nem a szeretői viszonyt, nem az élettársi közösségre vágyást, nem magát a „közös-séget” tekinti normának, vágyott állapotnak, létformának. Állj ki egy közép-budai lakás erkélyére, és számláld meg, hány (még családanya-kor előtti) leányért jön lovagja mobiltelefonon házhoz rendelt autóval, hányat hoznak haza éjjel egy és négy között, és hányan jönnek haza egyedül. Vagy ülj föl az éjszakai 4-es/6-os villamosra ugyanezzel a céllal, s meglepődsz majd, mekkora tömegeknek nem kell már az együttlét hétköznapibb formája, sem élettársi, sem együttélési gondja...!

„Hatórás voltam, de csak kényszerből, mert igazából a két egyetem mellé ez nem jön be, alig tudok az órákra bejárni, vizsgaidőszakról nem is beszélve, ... de most, hogy följárlották, hogy legyek munkatárs, nem mondhattam nemet. Namost, így sincs erőm esténként hazavánszorogni, meg kedvem sincs vacsorázni, pedig egész nap semmit nem eszem, egy kis csokit esetleg délután hatkor, dőlök be, már alszom is, még a kedvenc sorozatomba sem tudok belenézni, mert ráalszom az első öt percre... Szombaton csak délutánig vagyok, de többször vasárnap is be kell menni... – jó, tényleg megfizetik, de mikor érnék én rá, ha családom is lenne? Hogy tudnék egy gyerekkel vagy férjjel magyarázkodni, hogy nem vállalom túlórát, mert beteg a gyerek...? Akkor inkább nem kell egy pasi se... Elvagyok a macskámmal, épp elég utána takarítani, a szállásadóim úgysem szeretik, pedig nekik is van, de a kisházat csak egyedül bérelem, oda szinte senkit nem vihetnék... Szóval hát szingli vagyok, de most mit csináljak, most ez van. Már háromszor hagyott ott az is, akivel alig egy éve ismerjük egymást, mert ez neki nem megy így...”

Az együttlét és/vagy együttélés jelensége mindemellett nem biztos, hogy a fáradtság-értékekkel mérhető elsősorban. A fáradhatatlannak tűnők közül is találtam példát:

„Ebben a két hétben biztosan nem érek rá, talán utána tervezzünk valamit. Most négy szigorlatom van, minden péntektől vasárnapig vidékre utazom az egyetemre, van egy zenekarunk is egyre több fellépéssel és próbával, amire még készülnöm is kell, közben van egy állásom, ott is kellene lennem, ráadásul tök jó, amit csinálunk, kezdetben nem hittem, hogy sikerülhet beilleszkednem, de abszolút összejött azután, sikereink vannak... Namost ezt a Jócó nem bírta. Ő egy bankban húzza az igát, többször jön haza tizenegykor, mint nyolckor, néha hétvégeken is be kell mennie, szóval ha véletlenül ráérnék egy pár órára, akkor is kettőnknek négy életünknek kellene lenni, hogy véletlenül találkozzunk egy kicsit... Abszolút megvan a szerelem, jó is, de inkább akkor külön legyünk, amikor ráérünk, majd akkor találkozunk, mert annak semmi értelme, hogy vasárnap autóval vásárolunk, 'ezt hozzád, azt nekem', utána meg mindenki egyedül rágja otthon a kalácsvéget, mert nincs időnk együtt lenni...”

A különlet mint együttes élmény ugyanakkor nem tiszta hazugság vagy önmegettévesztés, sokkal inkább tűnik olyannak, ami a másik szemével bizarrnak vagy visszatetszőnek tetsző jelenségeket csukja ki a közös létből. „Ne érdekeljen a munkám, elegendem van belőle odabent, minek meséljek róla!” Vagy: „Nincsenek közös élményeink kellő számban, ezért vagy nem beszélünk semmiről, vagy csak olyasmiről, ami a másikkal nem unalmas...”. Mindenesetre a létezés mindennapi gondjaiba való beavatás nem célja az együttlétnek, nem eszköze a kapcsolatnak, s még kevésbé megosztható a másikkal. Ha ez a „Társ” feltétele, akkor hiába is vágyik társra az egyik, értetlen vállvonogatásra vagy elutasító

definícióra számíthat csupán. Társ most az, aki bulira visz, leszalad velem a Balatonra, hoz egy üveg kávélikórt... – de ne akarja, hogy együtt éljünk, egyáltalán ne akarjon beelátni a fürdőszobámba vagy jégszekrényembe, ne kérdezze, hogy mikor érek rá a nyár folyamán, és inkább ne emlékezzen a névnapomra vagy a megismerkedésünk évfordulójára, mert ez szentimentális...

A kapcsolathányos kapcsolatok persze nem okvetlenül simulnak bele egy esszenciális vagy strukturális időfogalomba és időkezelésbe. A párkapcsolati viszonyokat jócskán eluralják a munkacentrikus életek, s nemcsak a kényszerűen vállalt „huszonnégy-órások”, hanem a munkamániás létformák is...:

„Na jó, én még hajlandó volnék, sőt akarnék is váltani. De saját magam darálom bele a napi tizennyolc-huszonegy órai munkába... Már a számítógép kezd kancsalítani, annyit ülök szemben vele... De hát most mit mondjak, ezt élvezem, na, és örülök, ha csinálhatom...! Aha, hát hogy kérdezed, igen..., kicsit nehézkes velem együttélni, el is hagyott a feleségem három éve, mert sikerült megteremteni annyi minimumot, hogy megtehettem, hogy hatóság legyen, és aztán nagyon ráért... Azazhogy nem rám, de ez már részletkérdés..., mellesleg egy ugyanilyet sikerült találnia, amilyen én vagyok, csak tíz évvel idősebbet, és kicsivel többet is utazik, meg felesége is van és nagyok a gyerekek már... Ez most a világ trendje, holnap nincs, tegnap már nincs, ami ma van, az az élet...! Ezt pedig a haszonelvű társadalom értékföbblet-termelést simán lefölöző haszonlesői ab-start kihasználják. Nem azért dolgozol, hogy megélj – mert annyit azért nem kapsz érte...! –, hanem csupán remélheted, hogy megélsz, ha ennyit dolgozol. Megfordult az értékrend, de nemcsak a szocializmus óta és nemcsak nálunk, hanem svájci haverom is ugyanígy él, holland orvos-barátom is, meg a román falusi bótos is... Korjelenség. Mondhatod, hogy nem tetszik, vagy ennek így nincs értelme... – de csak a borotválkozó-tükrödnek, mert a többiek már elmentek dolgozni, nincs aki meghallgasson...!”

A munkavégzésre hangolt életek (melyeket hajlamosak sokan betegségnek nevezni, korjelenségként minősíteni, vagy éppen irigyelni), nemcsak a vállalkozói rendszerváltás időszakában vitték félre a fogyasztás-orientált irányba azokat a sorsokat, amelyek a társ kapcsolatok hiányával megvertek, de megroggyantották a hagyományosnak mondott férfi/női szerepmegosztások korábbi rendszerét is: a menedzsernők sorsa, a titkárságvezetők, a PR-menedzserek, a rendszergazda-típusú vagy szolgáltatói szférában állást találó egzisztenciák időháztartása sem kedvez éppen a párkapcsolati kapcsolatok konvencióinak vagy akár az „új típusú élettársi kapcsolatok” (Pongrácz–Spéder kifejezése) nyitottságának...

„Nem kötelező megértened, de legalább fogadd el: nem lehet mindenki ‘alkotó örömmel, önszántából és megszállottan’ munkaörült...! Aki reggel kilenctől áll a pult mögött egy plázában, annak hat-félhétkor kell kelnie, ritka az a hely, amelyik kilenckor bezár, vagyis mire hazamegy, addigra ... bocs, de elfárad...! S ha még otthon két gyerek várja, megfőzi a másnapi ebédet, kikészíti a saját tízórait, bedobja a mosást, beköti a gyerek füzetét és megeteti a kutyát esetleg... – az nem fog neked esti programot vállalni, sem vastag regényekbe temetkezni vagy kulturális antropológia és informatika szakra iratkozni az egyetemen... Annak ez a léte, és ha senki nem boldog ettől, akkor is ez van, nem lehet mindenki alkotó értelmiségi, na...! Az emberek nyolcvan százalékának ennyi az élete, és még jó, ha van munkahelye, ha nem beteg a mamája vagy a tengerimalaca, vagy nem reped meg a vízcső, mert nem tudná mikor kihívni a szerelőket, hogy éppen otthon tudjon maradni...”

A párkapcsolatok átformálódása, az időhasználati és időérzékelési gyakorlat megmásulása ugyanakkor egy sor olyan jelenséggel is összefügg, amelyek mélyebb szféráiban nem csupán a társadalmi struktúraváltozás, a munkaerőpiaci kihívások vagy a globalizációs trendek

kultúraváltozást eredményező hatásai vannak jelen. A „történeti múltba vesző” párválasztási és családalapítási formák, melyek ugyan még ma is dominánsak (bár a válások számának növekedése igen komolyan elvitathatóvá teszi a házasságpártiak érveit), ám kiegészülnek olyan jelenségekkel, amelyek a „formabontó” családközösség jelentőségét éppen a közvetlen környezet visszaigazolójának elmaradásával teszik magyarázhatóvá: a konvencionális házasság egyben rokoni kötelékbe kerülést, kapcsolatháló-formálódást, kölcsönösségi közösséget, ajándékokat és viszonzásokat is magába foglalt, s ezek most javarészt elmaradnak. Emiatt azután párkapcsolati válsághelyzet, válás, vagy akár építkezés, lakásvásárlás, rokoni kapcsolattartás szempontjából fontos időpillanatokban semmiféle háttér, támogató közeg, védő-óvó közösség nincs a háttérben, s a megoldási készletek, életvezetési ismeretek, kiutkeresési módok többsége roppantul hiányzik. A kialakult egzisztenciális biztonság nemléte viszont védtelenebbé teszi még a jóhiszeműbbeket is, a félsz, a gyanakvás, a tartózkodó elköteleződés sokkal gyakoribb jelenségek, mint a rendszerváltást megelőző történeti időszakokban. Hogy csak két – hamis általánosításra fel nem jogosító – jelenséget említsek: a japán vagy éppen az erdélyi női párkeresők korosztályuk életkor-átlagát jócskán meghaladó korú partnereket részesítik előnyben, függetlenül attól, hogy a várható kapcsolati közösség milyen kényszerű kompromisszumokat, életút-elkanyarító hatásokat, sikertelenségi esélyeket tartalmaz majd... E kultúra- és korosztály-közi kompromisszumok (gondoljunk itt vallási, normakövetési, hagyománytartási, értékrendi, életvezetési, presztízs-, vagy életmód-formáló másságokra, amelyek összeegyeztetése jőszerivel generációnyi átállási folyamatot igényelhet, s ha kizárjuk a primer érdekházasságokat, akkor is más és más időgazdálkodási hagyomány mentén elgondolt értékekre szerveződik, vagyis időigényes átmeneti szakaszt-szakaszokat rejt magában... Eliade utal arra, hogy a társadalmi ritmus követésében, a folytonosság érzete nemcsak az időegységek definiálásából épül fel (pl. egy kapcsolatban a találkozás, a teljesedés, a válságok, a névvel bíró jeles korszakok, az emberélet fordulói stb. fontosak), de a közös(ségi) élet biztosítékait megjelöljük az időszakos megtisztulások szakaszaiban, a biokozmikus ritmus egyes fázisaiban, a „kozmológiai cselekedetek” megismétlésében is. Mármost ezek hiányában a kezdet és a vég éppoly definálhatatlan, mint az időiség absztraktnak tűnő egész felfogásmódja (bővebben lásd Eliade 1998:79-137; Gelléri Lázár Márta szerk. 1990:7-14; A.Gergely 200?). Az időtudat új formája pedig, amely egyfajta irány nélküli változásnak tetszik inkább, mint a perszónálisan befolyásolható idő alakzatának, igencsak bomlasztóan hat a kimunkált, hosszú távra tervező, stabil alapokra felhúzott együttlét-élmény ellenében.

Amit mindezen futó élmények, alkalmi megfigyelések, eseti interjúk nyomán a párkapcsolati pillanatszerűségről mondani merészlehetek, aligha lehet több, mint önkritikus reflexió: a más dimenziókhoz szokott, az iránynélküliséget is evidens velejáróként kezelni képes magatartás számára is kétségbeejtő, vigasztalanságra készítő, eligazodás-képtelenséget és alkalmazkodási képtelenséget sugalló mindaz, ami a kapcsolati kultúrák jelen korszakának ezt a szegmensét jellemzi. Fölmerül ezért a kérdés, az ismeretek és érzékenységek avulási fázisaira vonatkozó dilemma: miként is lehetne hát kezelni, értelmezni, s ha nem is befolyásolni, legalább megérteni az időkezelés kortárs stratégiáit. A kérdés persze csak addig marad kérdés is, amíg ebben a történeti-szociológiai-antropológiai dimenzióban még egyáltalán kérdéseket lehet fogalmazni valaki(k)nek. Merthogy az időtlenség élményközegében a kérdésfeltevések csakis a „passé” kategóriába sorolható emberekből csendülnek föl, az is bizonyos... A közeli jövőt és az éppcsak-tegnap-múltat egyaránt érvénytelennek minősítő kortárs idővilágban ilyenfajta kérdések ugyanis csak azoktól eredhetnek, akik még emlékeznek arra, hogy valahonnan jönnek, valami felé tartanak, s még e helymeghatározás egyúttal az időbeli elhelyezkedésükről is vall valamiképpen. De ha már nincs kinek valljon, nincs miért, és ha maximum a nyitott jövőben a gyorsulás energiájával mozgó egyedeket érintheti meg csupán,

akkor a párkapcsolat magánmonológgá, egyszemélyes spektakulummá válik. S mint ilyen, teljességgel érdektelenné mállik...

Irodalom

- Bergmann, Werner 1990 Az idő a szociológiában. Szakirodalmi áttekintés az „időszociológiai” elmélet és kutatás helyzetéről. In Gelléri Lázár Márta szerk. *Időben élni. Történeti-szociológiai tanulmányok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 117-174.
- Biczó Gábor 2004 *Az asszimiláció episztemológiája és szemantikája*. In ... MTA PTI Etnoregionális Munkafüzetek, No. 96. Budapest, ... p.
- Eliade, Mircea 1998 Az idő megújítása. In *Az örök visszatérés mítosza*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 79-137.
- Gell, Alfred 2000 Idő és szociálintropológia. In Fejős Zoltán szerk. *Idő és antropológia*. Osiris, Budapest, 13-34.
- Gelléri Lázár Márta szerk. 1990 *Időben élni. Történeti-szociológiai tanulmányok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 7-14
- Kohli, Martin 1990 Társadalmi idő és egyéni idő. Gelléri Lázár Márta szerk. *Időben élni. Történeti-szociológiai tanulmányok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 175-212.
- Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt 2003 Élettársi kapcsolat és házasság. Hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón. *Szociológiai Szemle*, 3:55-75.